

ÎNTREGIREA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ȘI STÂNGĂCIILE POLITICE ALE ÎNCEPUTULUI DE DRUM

Dumitru Vitcu

The Making of Great Roumania and the political clumsiness of its first steps

Summary: The Eastern crisis of 1875 to 1878 found Romania, they say, in an unhappy position: the events of that years could offer no positive rewards or opportunities equal to the dangers that threatened. Despite the fact that Romanian leaders could hope to gain few advantages from the imminent Russian-Turkish war, on the basis of Russian-Romanian Convention of April 4/16, 1877, finally, they were forced to recognize the realities of the European arrangements made by the stipulations of Treaty of Berlin (1878). The Romanian fears over the loss of southern Bessarabia (Cahul, Bolgrad and Ismail districts) were fully realized, and gain of Dobrudja was not considered an adequate compensation. Although Romania was recognized as an independent state, and received – in change for those three Bessarabian districts – a much more important territory from many point of view, Dobrudja, which meant the first steps on the way of making the Great Romania, the state of spirit among not only their leaders, but also entire political class was rather strange. This paper underlined some public or particular opinions, actions or decisions of Romanian political leaders, beginning with Mihail Kogalniceanu, in his capacity of minister of Foreign Affairs, during the Russian-Turkish war (1877-1878) and after, on Dobrudja subject, including, of course, the state of Romanian-Russian relations in those circumstances.

Keywords: War, Diplomacy, Dobrudja, Bessarabia, Russia, Romanian Government

Din seria actelor istorice care au marcat devenirea și consolidarea statului român modern, criza politică din anii 1875-1878 și, îndeosebi, epilogului războiului ruso-turc au rămas în conștiința publică românească adânc înrădăcinate, prin succesiunea și încărcătura lor dramatică, prin conexiunile și interdependențele provocate, prin energiile și costurile implicate și, nu în ultimul rând, prin consecințele lor judecate, deopotrivă, la scară locală sau zonală și continentală. Este cunoscut faptul că, între protagoniștii momentului istoric consumat în urmă cu peste treisprezece

decenii s-a aflat cel supranumit cu deplin temei „arhitect al României moderne”¹, iar dintre urmările aceluiași moment, două s-au impus ca fundamentale în evoluția ulterioară a societății românești: independența națională și, respectiv, modificarea granițelor răsăritene ale statului român, prin cuprinderea în interiorul noilor hotare a Dobrogei, în dauna Turciei, concomitent cu retrocesiunea sudului Basarabiei, în favoarea Rusiei².

Este binecunoscut faptul că, după războiul Crimeii, Turcia reformatorilor Mahmud al II-lea și Abdul Medgid, prin atitudinea inflexibilă și tranșant ostilă unirii celor două Principate, a împins pe români alături de ruși în desfășurarea episodului ulterior al crizei orientale (1875-1878), episod ce nu anunța din start schimbări spectaculoase în privința statutului Dobrogei. Din noua strategie politică a Rusiei, circumscrisă evenimentelor, nu putea lipsi – se subînțelege – recâștigarea accesului la gurile Dunării și, implicit, a teritoriului returnat Moldovei în 1856, cele trei județe sud-basarabene: Cahul, Bolgrad și Ismail. De altfel, încă de la sfârșitul anului 1875, ziarul *Românul* avertiza opinia publică asupra faptului că Imperiul țarist avea ca obiectiv primordial reocuparea sudului Basarabiei, zonă strategică apreciată, cu vădită exagerare, drept „cheia propășirii și puterii României”³. Îngrijorarea era amplificată și de informația transmisă, în decembrie același an, de agentul diplomatic al României la Constantinopol, potrivit căreia ambasadorul rus la Poartă, N.P. Ignatiev, ar fi declarat că, în condițiile izbucnirii unui conflict între cele două împărății, Rusia ar fi trebuit să ocupe deîndată România, din motive de siguranță⁴.

Reacția autorităților românești n-a întârziat, exprimată fiind prin canalele diplomatice disponibile și constând în dorința conservării neutralității în conflict, promovarea non-agresivității, dar fără excluderea rezistenței armate⁵. Iar preluarea portofoliului externelor de către Mihail

¹ Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu, un arhitect al României moderne*, ediția a III-a, Iași, Institutul European, 2005.

² Pentru detalii, vezi Dumitru Vitcu, *Cooperation and Conflict: the Romanian-Russian relations during the Oriental Crisis (1875-1878)*, în *Valahian Journal of Historical Studies*, no. 11/Summer 2009, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, p. 79-114; idem, *Rusia și rectificarea granițelor României în 1878. Reacții și atitudini politice, controversate istoriografice*, în *Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»*, tom XLVI/2009, Iași, p. 315-346.

³ *Românul*, 15 noiembrie 1875, p. 1028.

⁴ *Memoriile Regelui Carol I al României. De un martor ocular*, vol. II (1869-1875), ediție de Stelian Neagoe, București, Ed. Scripta, 1993, p. 403.

⁵ *Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. I, partea a

Kogălniceanu, în cabinetul condus de M. Costache Epureanu, și inițiativele sale diplomatice din iunie 1876, ignorate de Poartă și disprețuite de puterile europene consultate, devoalau singurul și adevăratul obiectiv al politicii externe românești la acea dată: independența⁶. Schimbarea de guvern operată la București, prin eliminarea lui M. Kogălniceanu de la externe, nu a adus și liniștea sperată la nivelul factorilor politici de decizie, pentru că înțelegerea secretă convenită la Reichstadt, în iulie 1876, între țarul Alexandru II și împăratul Francisc Iosif al Austro-Ungariei a dezvăluit adevăratele obiective ale politicii rusești în Balcani, între care reanexarea județelor sud-basarabene era esențial⁷. Atunci și acolo a fost avansată și „omologată” de cele două puteri încă garante soluția compensării României cu Dobrogea în eventualitatea previzibilă a înfrângerii Turciei⁸.

Spre deosebire de poziția pretins intransigentă a primului ministru român în fața ofertei compensatorii vehiculată de autoritățile imperiale la Livadia, Kogălniceanu (care nu făcuse parte din delegație) s-ar fi arătat inițial mult mai flexibil și mai interesat de valoarea schimbului. Aflat atunci într-un popas „misionar” la Viena, el i-ar fi spus agentului diplomatic al țării în capitala Imperiului bicefal că, „în schimbul aceluia teritoriu fără însemnătate, ne dă Dobrogea. Or, ar fi o politică greșită și stângace să-i nemulțumim pe ruși, când ne oferă condiții atât de avantajoase”. „Nu-ți ascund – ar fi spus Kogălniceanu lui Ion Bălăceanu – că *sunt cu totul de acord cu acest schimb*, în așa măsură că n-aș dori să le las copiilor mei o amintire mai glorioasă decât aceea de a fi contribuit din toate puterile pentru ca *țara mea să dobândească această splendidă achiziție*”⁹.

Eșuarea succesivă a tuturor încercărilor diplomatice întreprinse de guvernul român vizând câștigarea puterilor occidentale de partea mult râvnitei neutralități garantate¹⁰ a direcționat raporturile bilaterale cu Rusia

II-a, București, 1952, doc.55, p. 64.

⁶ Barbara Jelavich, *Russia and the Formation of the Romanian National State, 1821-1878*, Cambridge University Press, 1984, p. 235.

⁷ Eadem, *Russia and the Reacquisition of Southern Bessarabia, 1875-1878*, în *Südost-Forschungen*, 28 (1969), p. 199-237. Vezi și Emil Diaconescu, *Acordul de la Reichstadt, 8 iulie 1876*, în vol. *Omagiu profesorului Ioan Lupaș*, București, 1941.

⁸ Ion Bălăceanu, *Amintiri politice și diplomatice, 1848-1903*, ediție de Georgeta Filitti, București, Ed. Cavallioti, 2003, p. 193.

⁹ *Ibidem*, p. 203.

¹⁰ N. Iorga, *Correspondence diplomatique roumaine sous le Roi Charles Ier*, Bucharest, 1938, p. 229-230.

către semnarea la București a cunoscutei *Convenții* din 4/16 aprilie 1877, moment pentru care a fost readus din ajun în echipa guvernamentală, Mihail Kogălniceanu, lăsat pentru o vreme „la vatră”.

Revenirea la pupitrul de comandă al externalor și precipitarea evenimentelor politico-diplomatice și militare în zonă pare să fi modificat optica și conduita lui Kogălniceanu față de Rusia și, indirect, față de Dobrogea, subordonând totul prevederilor cuprinse în textul convenției, care ar fi oferit românilor certitudinea conservării integrității teritoriale a țării. Astfel, din momentul în care a constatat disponibilitatea și, ulterior, interesul comandantului suprem al armatei țariste pentru cooperarea efectivă cu armata română, Kogălniceanu recomanda ca, „înainte de a ne hotărî a face un pas mai departe decât cel făcut prin convențiunea din 4 april, *adică de a trece Dunărea*, trebuie să cercetăm mai multe puncte”. Neîndoielnic, prima condiție viza soarta celor trei județe basarabene.

Or, tocmai în acest punct avea să se constate pe parcurs o lipsă de precauție, dar și de consens, din partea înaltelor autorități românești. Iar după primirea cunoscutei telegrame din 19/31 iulie 1877 de la marele duce Nicolae, partea română, aparent avantajată de circumstanțe, n-a izbutit să gestioneze corespunzător momentul favorabil pentru a-și impune propriile condiții. Flatat, pe semne, de oferta făcută lui Carol I, în cadrul întâlnirii pe care acesta a avut-o la Gorni-Studen (16/28 august) cu țarul Alexandru II și marele duce Nicolae, de a i se încredința comanda tuturor forțelor militare concentrate la Plevna, domnitorul n-a forțat șansa de a obține avantaje politice pentru țară, în perspectiva negocierilor de pace. În plus, n-a pretins, ori n-a voit, încheierea unei convenții militare scrise, mulțumindu-se cu un formal „gentleman's agreement”¹¹. Decizia i-a aparținut în exclusivitate, provocând serioase rezerve la nivelul întregii clase politice românești.

Asumarea circumstanțială de către Carol I a conducerii operațiunilor ofensive ruso-române la Plevna, întemeiată mai mult pe calcule înguste și pe orgoliu, decât pe experiență în arta războiului, generase, pe lângă satisfacțiile inerente subînțelese, și rezerve sau neliniști chiar în rândul colaboratorilor apropiați, care, spre lauda lor, nu au dezavuat viciul de procedură, ci au acceptat, respectat și susținut termenii unei înțelegeri ad-hoc, lipsită de elementarul suport juridic. Din nefericire, dar nu și neașteptat, Carol I și-a făcut iluzii disproporționate în legătură cu statutul României la

¹¹ Barbara Jelavich, *Russia and the Formation of the Romanian National State*, p. 264.

viitoare negocieri de pace.

Mai realist în privința perspectivelor, Kogălniceanu primise asigurări de la cancelarul Andrassy în privința recunoașterii independenței, dar și informația privind modificarea hotarului răsăritean al României, prin cedarea sudului Basarabiei și alipirea Dobrogei cu gurile Dunării¹². Neresemnat și continuând să spere în concursul Austro-Ungariei de partea României, el declara, prin mijlocirea unui emisar special trimis la Viena spre sfârșitul anului 1877, că „datoria de a scăpa această parte a țării noastre a fost în mare parte cauza cooperăției armatei noastre înaintea Plevnei. Am dat sângele nostru pentru a nu da pământul nostru”. În plus, invocând și „interesul german al Dunării”, pentru a generaliza miza, afirma răspicat că „Basarabia nu va trece cu asentimentul nostru la Rusia [...]. Dacă vom găsi undeva un sprijin energetic, noi vom rezista”¹³.

Insistența politico-diplomatică a lui Kogălniceanu nu a fost mai fructuoasă nici în etapa imediat următoare, când, prin mijlocirea generalului Iancu Ghica, a solicitat rușilor să acrediteze prezența la negocierile de pace cu turcii a unui delegat român, reprezentând un „stat beligerant și aliat” și având propria-i agendă de revendicări¹⁴. Or, în scrisoarea de răspuns primită de la emisar, cuprinsul era altul decât cel așteptat: „Împăratul și cancelarul – scria expeditorul – mi-au făcut cunoscut formal *intenția lor de a relua partea din Basarabia până la Chilia; în compensație, România va primi Delta Dunării și Dobrogea până la Constanța*”¹⁵. Indignat de cele auzite, ministrul pare să fi uitat cele declarate cu mai bine de un an în urmă, lui Bălăceanu, la Viena, afirmând acum că „noi am vărsat sângele nostru, ne-am secătuit țara, nu pentru a câștiga, nici măcar pentru a păstra, ci pentru a pierde!”¹⁶. Uitase de Dobrogea și de avantajele prefigurate anterior din soluția schimbului teritorial, sau jocul politic îi direcționa acum atitudinea? Oricum, îi retransmitea agentului diplomatic de la Petersburg să comunice autorităților țariste decizia că „nu-i nici un român, din nici un partid, care să

¹² N. Corivan, *Lupta diplomatică pentru cucerirea independenței României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 147.

¹³ *** *Acte și documente din corespondența diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu relative la războiul independenței României, 1877-1878*, vol. I, București, 1893, p. 22.

¹⁴ N. Iorga, *op.cit.*, p. 302.

¹⁵ *Ibidem*, p. 313; Gen. Radu Rosetti, *Correspondența generalului Iancu Ghica, 2 aprilie 1877-8 aprilie 1878*, București, 1930, p.128.

¹⁶ *Acte și documente din corespondența diplomatică...*, p. 24.

iscălească un tratat pentru cedarea teritoriului”¹⁷.

După ce termenii armistițiului ruso-turc, încheiat la Adrianopol în ianuarie 1878 au devenit cunoscuți autorităților române și după dezamăgirea comunicată epistolar de Carol I, marelui duce Nicolae, pentru neprimirea delegatului român la negocieri, reacția Parlamentului de la București exprima la fel de categoric hotărârea de „a menține integritatea teritorială a țării și a nu admite o înstrăinare din pământul ei, sub nici o denumire și pentru nici o compensațiune teritorială sau desdăunare”¹⁸. Așadar, reprezentanța națională – întărind declarațiile făcute și până atunci de Brătianu, Ghica sau Kogălniceanu – repudia în mod oficial alternativa schimbului teritorial, altfel spus, primirea Dobrogei.

Foarte curând, însă, perspectiva schimbului teritorial pare să-l fi resemnat pe *cetățeanul*, dacă nu și pe *ministrul*, Kogălniceanu, care declara că actul era prejudiciabil drepturilor și intereselor țării și că era exclus orice compromis teritorial cu Rusia¹⁹. Numeroasele sale proteste transmise la Petersburg, fie prin mijlocirea lui Iancu Ghica, fie prin cea a baronului Stuart, ca și întreaga-i corespondență diplomatică întreținută cu emisarii români la curțile europene au radicalizat și atitudinea autorităților rusești, ale căror replici dure și amenințări²⁰, alternând cu propuneri de compromis, au acutizat relațiile bilaterale, fără a înrâuri corespunzător poziția puterilor europene încă garante²¹.

Reexaminarea condițiilor păcii de la San Stefano, la cererea Austro-Ungariei și Angliei, cerere pe care Rusia a și admis-o neîntârziat, a aprins speranțele autorităților românești în „ultima carte”²² ce avea să fie jucată la Berlin. Deși declarase epistolar, în ajunul Congresului, că guvernul român „nu va ceda nici o părticică din Basarabia, nici chiar pentru cele mai strălucite compensații”, ajuns la Berlin, împreună cu Kogălniceanu, Brătianu pretindea că dezlegase „enigma”, într-o altă corespondență transmisă lui C.A. Rosetti²³. Revendicările prezentate de Kogălniceanu, în ziua de 19 iunie, în fața unei audiențe total insensibile, pentru că „piesa

¹⁷ N. Corivan, *op.cit.*, p. 159.

¹⁸ *Monitorul oficial*, nr. 21, din 27 ianuarie/ 8 februarie 1878, p. 451.

¹⁹ *Monitorul oficial*, nr. 60, din 16/ 28 martie 1878, p. 1740-1741.

²⁰ Gen. Radu Rosetti, *Correspondența...*, p. 171-174.

²¹ Gh. Platon, *Independența României și puterile europene. Reacții și atitudini*, în vol. *De la constituirea națiunii la Marea Unire*, II, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1998, p. 241.

²² Barbara Jelavich, *op.cit.*, p. 281.

²³ *Memoriile regelui Carol I. De un martor ocular*, vol. IV, ediție de Stelian Neagoe, București, 1994, p. 134.

fusese, în aproape toate amănuntele ei, aranjată dinainte în culise”²⁴, reluau și reiterau obsesiv, cu argumente istorice dar și politice, cunoscutele de acum teme românești cu întregul lor suport național²⁵.

Dincolo de virtuțile oratorice recunoscute și apreciate ale ministrului român de externe și de lipsa de „ascultare” a revendicărilor românești, ilustrată prin deciziile finale (antepunute) ale Congresului²⁶, stăruie însă o întrebare, pentru care răspunsul ori explicațiile de până acum șchioapătă, necesitând reevaluări și nuanțări nu doar de suprafață: așadar, în condițiile în care soarta județelor sud-basarabene – zonă strategică cuprinsă între obiectivele fundamentale ale politicii externe a Rusiei imediat după Congresul de pace de la Paris – se arăta ca și pecetluită, când orice protest diplomatic din partea României se înfățișa ca inefficient, inutil sau inoportun, în sfârșit, când propriile mijloace de apărare a integrității teritoriale erau vădit insuficiente și inefficiente în fața potențialei agresiuni răsăritene, de ce soluția compensării teritoriale, prin ofertarea Dobrogei, continua a fi respinsă?

Câtă vreme înșiși semnatarii tratatului de la Paris au admis, înaintea și în timpul Congresului de la Berlin, impunerea soluției compensatorii a diplomației țariste, refuzul sistematic și categoric al autorităților românești de a accepta schimbul teritorial – și nu unul oarecare! – pare de neînțeles. Curios este și faptul că, deși conștientizau ireversibilitatea deciziei Rusiei în privința Basarabiei, ca și complicitatea puterilor europene în anularea tratatului de la Paris, invocat mereu ca bază juridică de români, aceștia continuau să spere în primatul dreptului asupra forței și să ignore îndemnul către compromis lansate de occidentali, neagreind nici chiar disponibilitatea Rusiei de a suplimenta compensația teritorială în sudul Dobrogei. Este drept că delegația rusă putea fi generoasă câtă vreme nu ceda nimic din teritoriul propriei împărății, dar nici nu poate fi ignorat faptul că, prin soluția dată de Congres, statul român își modifica frontiera sud-estică, de la Rasova până în preajma Silistrei și de aici până la Mangalia, conturând astfel compensația teritorială numită Dobrogea, cu

²⁴ Gh.I. Brătianu, **Bismarck și Ion C. Brătianu**, în *Revista Istorică Română*, vol. V, București, 1936, p. 7.

²⁵ Textul integral al memoriului prezentat de Mihail Kogălniceanu este reprodus de Sorin Liviu Damean, în **România și Congresul de pace de la Berlin (1878)**, București, Editura Mica Valahie, 2005, p. 234-239.

²⁶ Barbara Jelavich, **Romania at the Congress of Berlin: Problems of Peacemaking**, în vol. **Der Berliner Kongress von 1878**, ed. Ralph Melville and Hans Jürgen Schröder, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1982, p. 189-204.

Delta Dunării și Insula Șerpilor, în schimbul județelor sud-basarabene²⁷.

Față de vehemența cvasiconsensuală a protestelor românești, exprimate în preajma, în timpul și chiar după semnarea tratatului de pace, poate fi observată conduita întrucâtva derutantă sau inconsecventă a ministrului de externe M. Kogălniceanu. Dacă la 25 februarie 1878 afirma că „schimbul oferit de Rusia ar fi prin esență prejudiciabil pentru Principat [...], întrucât obținerea Dobrogei nu ar reprezenta decât o încurcătură, o povară și, poate, un pericol permanent”²⁸, la 10 iunie același an, ar fi revendicat, în perspectiva viitoarei conferințe de pace, „o parte a litoralului de la Marea Neagră la gurile Dunării, adăugând și o parte a Dobrogei”; iar două săptămâni mai târziu, era semnalată prezența unei comisii române în Dobrogea (desigur, cu știința, dacă nu și din porunca ministrului), spre a se informa în legătură cu resursele zonei. Știrile transmise pe canale consulare erau interpretate ca indicii clare că „guvernul României se va hotărî, în sfârșit, să accepte Dobrogea”²⁹.

În pofida superiorității evidente a compensației teritoriale, atribuită de Rusia și validată de Congres, în schimbul județelor sud-basarabene, poziția autorităților românești a oscilat, și după semnarea tratatului de pace, între nemulțumire, neputință, frustrare și resemnare. Soluția schimbului teritorial, omologată de exact aceleași puteri europene care oferiseră Moldovei, în 1856, sudul Basarabiei era considerată prejudiciabilă intereselor românești, fiind – chipurile! – „difícil de a stabili comunicații cu Dobrogea, provincie separată de restul României de către fluviul Dunărea și mlaștinile impracticabile situate în aval de Călărași și până la Brăila”³⁰.

Însuși Kogălniceanu, nevrând să-și lege numele de o cesiune teritorială pe care încercase, zadarnic, a o preveni, nu se arata deloc încântat, cel puțin oficial, de preluarea Dobrogei, plasând responsabilitatea deciziilor în seama Parlamentului, dar pretinzând totuși ca succesiunea evenimentelor să înregistreze, mai întâi, *achiziția*, cu fixarea limitelor sudice, și apoi *cedarea* de teritoriu³¹. Iar când reprezentanța națională s-a întrunit (15 septembrie 1878), spre a autoriza guvernul să retragă autoritățile civile și militare din sudul Basarabiei și să preia în stăpânire

²⁷ Sorin Liviu Damean, *op.cit.*, p. 242-244.

²⁸ Mariana Cojoc, *Importanța geopolitică a ținutului dintre Dunăre și Mare la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în vol. *Dobrogea. Repere istorice*, coord. Mihai Lupu, Constanța, 2000, p. 124.

²⁹ *Ibidem*, p. 126-127.

³⁰ Sorin Liviu Damean, *op.cit.*, p. 55-56.

³¹ N. Iorga, *op.cit.*, p. 161.

Dobrogea, Delta Dunării și Insula Șerpilor, Kogălniceanu n-a ezitat să invoce iarăși „dezavantajele” schimbului teritorial, ilustrate și prin diferențele statistice reieșite din cifrele, pretins eronate, prezentate de delegații ruși la Congres, care ar fi recomandat „o țară înfloritoare, de o parte (Basarabia – n.ns.), una pustie (Dobrogea – n.ns.), pe de alta”³².

Desigur, cifrele puse în circulație și comparația concluzivă nu erau lipsite de subiectivism și exagerări, rar întâlnite în cazul cărturarului Kogălniceanu, dar justificabile în cazul omului politic sau diplomatului preocupat a demonstra (Rusiei și Europei) lipsa de echivalență a schimbului teritorial, în dauna României. Poate că de aceea se și împotrivea, în Parlament, publicării actelor legate de retrocesiunea Basarabiei de sud³³. Diminuarea artificială a atractivității teritoriului atribuit României se întemeia pe un set de argumente, care priveau, în măsură diferențiată: insuficiența cunoaștere a unei provincii aflată, vreme de aproape jumătate de mileniu, sub administrație străină; sărăcia și insalubritatea zonei, reclamând în perspectivă eforturi economico-financiare excesive din partea statului român; presupusa sacrificare a porturilor fluviale Galați și Brăila, în favoarea portului maritim Constanța și, în sfârșit, primejdia ce ar fi afectat, prin preluarea Dobrogei, omogenitatea latină a poporului român³⁴.

Dar, suprema îngrijorare, împărtășită de cvasiunanimitatea clasei politice, era cuprinsă, cu înțelesuri derivate, în întrebarea: pentru cât timp i se dădea României, Dobrogea? Experiența „basarabeană” desprinsă din ultima ediție a crizei orientale îi determinase chiar și pe cei mai optimiști dintre factorii decizionali să devină sceptici în privința imuabilității soluției „schimbului”, în vreme ce analiștii politici sau corespondenții de presă se grăbeau să asocieze gestul unei perfide strategii rusești, urmărind „descompunerea elementului român prin elementul slav”³⁵ și asigurarea unei comunicații terestre directe cu viitorul stat bulgar.

Prin urmare, ignorându-se cu sau fără bună știință binefacerile și resursele zonei, evidențiate atunci doar de Gr. Cobălcescu³⁶, teama că

³² Ibidem, p. 162.

³³ Mihail Kogălniceanu, *Opere*, IV, *Oratorie II, 1864-1878*, ediție de Georgeta Penelea, Editura Academiei, București, 1978, p.659-660.

³⁴ Sorin Mureșanu, *Reunirea Dobrogei cu România. Reacții și semnificații*, în vol. *Istorie și conștiință. Profesorului Ion Agrigoroaiei la a 65-a aniversare*, coord. Gheorghe Iacob și Cătălin Turluc, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2000-2001, p. 101.

³⁵ N.B. Locusteanu, *Dobrogea*, București, 1928, p. 84.

³⁶ Pledând pentru încetarea oricăror rezerve sau „iritațiuni” generate de atribuirea Dobrogei

stăpânirea asupra Dobrogei putea fi la fel de vremelnică precum fusese cea asupra județelor sud-est basarabene constituia motivația de fond a rezistenței îndelungate manifestată de clasa politică românească. Este și motivul pentru care, acceptând-o în cele din urmă, guvernul Brătianu nu numai că a plasat răspunderea avizării în seama Parlamentului, dar a și responsabilizat Europa pentru acel „schimb”, inițiat și făptuit în esență de Rusia, cu concursul formal și complice al puterilor foste garante. Considerăm, de aceea, că nu atât „demnitatea națională”, nu lipsa de echivalență a schimbului teritorial sau insuficiența și lipsa de atractivitate generată de sărăcia zonei, nu repudierea *principială* a politicii compensațiilor, invocate îndeobște de protagoniștii momentului istoric, dictaseră rezervele, împinse până la respingerea cu vehemență a soluției schimbului teritorial cu Dobrogea, cât mai ales nesiguranța factorilor decizionali și a clasei politice, în general, în durabilitatea actului. Iar dacă Imperiului țarist i se va reproșa mereu și justificat, din partea română, raptul teritorial săvârșit, în dauna Moldovei, în 1812 și, apoi, în dauna României, în 1878, în schimb, nu i se va recunoaște nicicând contribuția efectivă în dobândirea de către statul român a Dobrogei, act istoric și politic deopotrivă, atribuit în exclusivitate Europei; exact aceleași Europe care validase pretenția Rusiei asupra sudului Basarabiei, la Congresul de la Berlin, după ce tot ea o „văduvise” de același teritoriu cu 22 de ani în urmă.

Devenind oficial românească, fosta provincie turcească dintre Dunăre și Mare l-a avut ca „staroste”, și nu doar ca martor al redefinirii propriei identități, pe același Mihail Kogălniceanu, care, fie în ipostaza de ministru, fie în cea de parlamentar, de întreprinzător ori om de cultură, și-a adus o strălucită contribuție în procesul integrării și omogenizării variilor structuri la noul organism național. La 15 septembrie 1878, corpurile legiuitoare de la București luau act de voința conclavului diplomatic de la Berlin, care hotărâse, încă de la începutul lunii iulie, ca Delta Dunării cu insula Șerpilor și Dobrogea, de la Rasova la Silistra și la sud de Mangalia, să intre în componența, statului român, depozitat de cele trei județe sud-basarabene.

statului român, „astfel cum au vrut Europa”, geologul și paleontologul Gr. Cobălcescu scria în ziarul ieșean *Steaua României* din 4 august 1878 că „Dobrogea este o țară foarte avută și cu resurse imense și putem adăugi, fără teamă de a exagera această vorbă mare, că ea completează România actuală” (subl.ns.). A se vedea: Gr. Cobălcescu, **Considerațiuni asupra Dobrogei**, articol republicat de Stoica Lascu în vol. **Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei**, vol I, Bibliotheca Tomitana, II, Constanța, 1999, p.75-78.

Momentul istoric, recuperator și/sau păgubitor, din perspective preferate de comentatorii evenimentelor politico-diplomatice și militare asociate, a semnat cu certitudine primul pas pe calea întregirii naționale, desăvârșită la 1918. Prin poziția, ca și prin rolul asumat în acele împrejurări complexe și fierbinți ale istoriei naționale, „secvența dobrogeană” a biografiei marelui reformator justifică pe deplin acea parafrază biblică formulată cândva de Octavian Goga: „La început a fost Kogălniceanu!”